

Gdańsk, 12 września 2016r.

dr hab. Anna Machnikowska, prof. UG
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Gdański

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana mgr Mariusza Szulca „*Prezydium Krajowej Rady Narodowej w systemie ustrojowym państwa polskiego w latach 1944-1947*” (Warszawa 2016, ss. 302), sporządzona na zlecenie Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego w postępowaniu o nadanie stopnia doktora nauk prawnych.

I. Wybór tematu rozprawy

Analiza prawno-historyczna zasad oraz praktyki funkcjonowania Prezydium Krajowej Rady Narodowej przybliżyła jedną z kluczowych instytucji przymusowego kształtowania w Polsce nowej formacji ustrojowej, zainicjowanego w drugiej połowie 1944 r. Pełniła ona w tym procesie szczególną rolę wśród organów państwa oraz faktycznych, politycznych decydentów. Przesądziło o tym kilka czynników, począwszy od zakresu jej zadań, poprzez skład osobowy, na relacjach zarówno z samą KRN, jak i innymi podmiotami władzy, kończąc. Po stronie Prezydium KRN skumulowano kompetencje o charakterze parlamentarnym, czynności naczelnego organu władzy wykonawczej, a ponadto, działalność kontrolną oraz wpływ na wymiar sprawiedliwości, bezpośrednio, jak i poprzez związki z organami *quasi*-sądowymi. Dla pozycjonowania Prezydium KRN znaczenie miało również zmarginalizowanie prawodawczych i opiniotwórczych funkcji wszystkich organów przedstawicielskich oraz to, że mimo hasła demokratyzacji ustroju, KRN nie pochodziła z wyborów. Deformując status rad narodowych oraz samorządu terytorialnego, władzę centralizowano w wybranych podmiotach systemu politycznego. Równolegle relatywizowano obowiązujące prawo, niezależnie czy pochodziło z II RP czy zostało uchwalone po 22 lipca 1944 r. Towarzystwo temu redefiniowanie wielu podstawowych pojęć i kategorii systemu polityczno-społecznego. Zmiany te odbywały się także z udziałem Prezydium KRN. Z tych powodów, lecz również ze względu na strategię walki o władzę, zewnętrzną i w ramach grupy rządzącej, Prezydium KRN pozostawało w nietypowych relacjach z Krajową Radą Narodową, a także z PKWN, a następnie z rządem oraz z Biurem Politycznym KC PPR.

W konsekwencji, cele jakie postawił Doktorant warte są naukowego zainteresowania. Są nimi: „przedstawienie i ocena statusu prawnego Prezydium Krajowej Rady Narodowej” w

kontekście „prawnych aspektów przejmowania władzy przez Polską Partię Robotniczą” (s. 8 rozprawy) jej „skomplikowanych funkcji ustrojowo-politycznych” (s. 11 rozprawy) oraz precedensowego charakteru tej instytucji, łącząc się z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie o rolę KRN w ówczesnym systemie ustrojowym (s.16 rozprawy).

Zagadnienia te wpisują się w zaawansowaną ocenę rozwiązań prawnych stosowanych w pierwszych latach Polski Ludowej. Skupiają się zarówno na przywracaniu pamięci o znaczących wydarzeniach i procesach tego okresu, jak i na pozyskiwaniu oraz opracowaniu coraz bardziej szczegółowych informacji, w tym weryfikacji postawionych wcześniej tez i hipotez badawczych. Rozprawa doktorska Pana mgr. M. Szulca reprezentuje drugi ze wskazanych nurtów, odwołując się do nowych źródeł oraz konfrontując dotychczasowy dorobek nauki prawa.

Przytoczone okoliczności uprawniają do uznania trafności wyboru przedmiotu recenzowanej rozprawy doktorskiej. Jej temat odpowiada istotnym potrzebom nauk historycznoprawnych, w tym odtworzeniu transformacji ustrojowej w Polsce, której animatorzy z różnym powodzeniem wykorzystali szczególnego typu kompilacje doktrynalne, prawne i faktyczne. Stanowi również ważny przyczynek dla rozwoju współczesnej dogmatyki prawa, akcentując nadal występujące przede wszystkim w stosunkach własnościowych, zależności między oceną prawną pochodzących z lat 1944-1947 przepisów oraz politycznej praktyki, a ich teraźniejszymi skutkami.

II. Stan badań

Za podjęciem w rozprawie doktorskiej tematu Prezydium Krajowej Rady Narodowej przemawiał także dotychczasowy stan badań polskiej nauki prawa. Prac odnoszących się do tytułowej materii, prezentujących w tak szerokim ujęciu działalność tej instytucji nie ma. Dostępne publikacje dostarczają wielu istotnych informacji oraz wniosków, nie mają jednak waloru umożliwiającego przeprowadzenie syntezy omawianego zagadnienia. Część z nich, z powodu daty ich powstania, sprzed 1990 r., nie odnosi się do kontrowersyjnych aspektów działalności Prezydium KRN (m.in.: A. Burda, Z. Jarosz, J. Mordwiłko, Z. Zakrzewska,). Inne, podejmując tę kwestię czynią to w perspektywie wielu innych elementów ówczesnego porządku polityczno-prawnego (m.in.: K. Kersten, G. Górski, J. Surowiec) lub koncentrują się na niektórych rodzajach aktywności Prezydium KRN (m.in. A. Sylwestrzak, W. Zakrzewski, G. Pastuszko). Brakuje natomiast prac prezentujących całokształt działalności tej instytucji, z wykorzystaniem, w możliwie pełnym wymiarze, materiałów archiwalnych. Doktorant

dostrzegł tę lukę w badaniach historii państwa i prawa polskiego w XX w., co tym bardziej uzasadniło przystąpienie do opracowania przedmiotowej materii.

III. Tytuł i konstrukcja rozprawy

Tytuł rozprawy w pełni odpowiada jej treści i postawionym na wstępie celom badawczym. Konstrukcja pracy jest co do zasady prawidłowa, wyróżnia najważniejsze kwestie związane z funkcjonowaniem Prezydium KRN. Zasadniczą część rozprawy stanowią cztery rozdziały, w pierwszym przedstawiono historyczny oraz polityczny kontekst utworzenia Krajowej Rady Narodowej, w drugim - działalność KRN w roli organu parlamentarnego, oficjalnie odpowiedzialnego za fundamentalne przekształcenia ustrojowe. W rozdziałach trzecim i czwartym skoncentrowano się wyłącznie na aktywności Prezydium KRN, zarówno prawodawczej, wykonawczej i kontrolnej, jak i jego oddziaływaniu na system rad narodowych oraz na administrację, a także na wymiar sprawiedliwości. Podsumowanie, stanowiące piątą, merytoryczną część rozprawy, zawiera generalną ocenę działalności Prezydium KRN. Przy omawianiu niektórych wątków wskazano również na ich związek z współczesnymi problemami regulacji niektórych stosunków własnościowych w Polsce, a także roszczeń odszkodowawczych z tytułu sankcji zastosowanych na mocy zatwierdzonego przez KRN prawa. Rozprawę zamykają wykaz źródeł i literatury oraz aneksy, wśród których umieszczono także istotne informacje, choć z kolei znajdujący się tam wykaz aktów prawnych powinien być w wykazie źródeł.

Treść rozważań została oznaczona tytułami rozdziałów i podrozdziałów. Dla większej spójności wywodu należałoby rozważyć połączenie niektórych fragmentów podrozdziału czwartego w rozdziale pierwszym z podrozdziałem pierwszym w rozdziale drugim. Oba dotyczą uwarunkowań powstania Krajowej Rady Narodowej. Ich rozdzielenie utrudnia orientację w związkach przyczynowych genezy KRN, tym bardziej, że obie części, w pewnym przedziale, dotyczą tego samego okresu historycznego. Zagadnienie to ma istotne znaczenie, co rzetelnie przedstawiono w rozprawie, identyfikując jedną z przyczyn specyficznego sposobu funkcjonowania zarówno KRN jak i jej Prezydium. W odniesieniu do tytułu rozdziału trzeciego „Prezydium Krajowej Rady Narodowej jako samodzielny organ państwowy”, trafnie podkreślono atrybut Prezydium, choć warto byłoby doprecyzować tę kwestię we wstępie pracy lub rozdziału. Odnosi się ono bowiem do relacji Prezydium KRN z najważniejszymi podmiotami w oficjalnej strukturze władzy, w tym wobec samej KRN, co nie jest tożsame w tym przypadku z pełną samodzielnością polityczną. Szerszy, niż faktycznie przyjęty, zakres sugerują także podtytuły „wpływ Prezydium KRN...” odpowiednio na:

prawo i wymiar sprawiedliwości. Ich treść skupia się natomiast przede wszystkim na rozważaniach o charakterze formalnoprawnym, choć w dalszej części pracy - aneksie - przedstawiono informacje dotyczące tematów posiedzeń Prezydium KRN. Potwierdzają one faktyczne zaangażowanie w przeobrażenia systemu polityczno-gospodarczego.

Ogólna ocena przeprowadzonego przez Doktoranta podziału omawianej materii jest pozytywna. Ekspozuje złożony charakter funkcjonowania Prezydium KRN oraz jego szczególny status, a jednocześnie umożliwia ich przedstawienie w ujęciu analitycznym oraz sformułowanie, nie tylko jednostkowych, wniosków.

IV. Źródła i bibliografia

Istotną wartością rozprawy są zgromadzone i wykorzystane materiały źródłowe. Pierwszą ich grupę stanowią dokumenty archiwalne dotyczące działalności Biura Prezydiального KRN, Ministerstwa Sprawiedliwości, PKWN oraz PPR i jej organów. Część z nich przedstawiono w głównym wywodzie rozprawy, inne w aneksach. Uwzględniono także już ogłoszone materiały: sprawozdania stenograficzne KRN oraz inne druki związane z tą instytucją. Drugą, liczącą 354 pozycje (wg wyliczeń recenzenta) grupą jest zróżnicowana tematycznie literatura przedmiotu. Publikacje o charakterze doktrynalnym, prawnym, społecznym i ekonomicznym, pochodzą zarówno z okresu, w którym funkcjonowało Prezydium KRN, jak i z lat współczesnych. Wybór ten należy uznać za prawidłowy, z obowiązku recenzenta sygnalizując jego poszerzenie m.in. o artykuł G. Pastuszko *Konstrukcja prawna prezydentury w okresie działania Krajowej Rady Narodowej w latach 1944-1947*, CP-H 2014, z. 1. Kolejnymi źródłami wykorzystanymi w pracy są orzecznictwo sądowe, w większości datowane na XXI w. oraz liczne akty prawne. Zgromadzone materiały źródłowe oraz literaturę przedmiotu poddano samodzielnej i rzetelnej analizie, która stała się podstawą przedstawionych w rozprawie informacji i konkluzji.

III. Problemy badawcze

Problemy badawcze sformułowano we wstępie rozprawy, a także w poszczególnych rozdziałach. Wśród nich wskazano, na wspomniane już, przedstawienie i ocenę statusu prawnego Prezydium KRN, a także jego skomplikowanych kompetencji ustrojowo-politycznych. Analizując owe zagadnienia należy mieć na uwadze, że organ ten liczył, w zależności od konkretnej daty, od 5 do 7 członków, z których, od maja 1945 r. cztery osoby pełniły tę funkcję stale - B. Bierut, S. Szwalbe, M. Rola-Żymierski oraz R. Zambrowski.

W pierwszej części pracy przybliżono kontrowersyjność legitymizacji prawnej i społecznej KRN w kontekście argumentów oraz kontrargumentów stron tego sporu. Niektóre z nich jednoznacznie weryfikuje Doktorant - skład osobowy KRN w zdecydowanej większości nie był reprezentatywny dla struktury społecznej, a Statut tymczasowy rad narodowych, oficjalnie datowany na 1 stycznia 1944 r., na podstawie którego działała KRN, stanowił przede wszystkim dokument propagandowy, gdzie zasady organizacyjne, świadomie, nie zostały uregulowane w sposób adekwatny dla tej materii. Inne aspekty mandatu KRN nadal będą przedmiotem polemik, w tym konieczność przeprowadzenia natychmiastowych przekształceń gospodarczych sankcjonowanych decyzjami przynajmniej tymczasowego organu przedstawicielskiego (s. 56 rozprawy). Istotną wagę ma także, analizowany w rozprawie, temat dychotomicznego bytu KRN, który pierwotnie wynikał częściowo z odmiennych koncepcji założeń ustroju państwa, ścierających się w środowisku PPR oraz polskich komunistów przebywających w ZSRR.

Doktorant analizuje w tej kwestii ustawę z dnia 11 września 1944, r. (nieuzasadnienie, w ocenie recenzenta, określanej w rozprawie mianem „Małej konstytucji okresu tzw. Polski lubelskiej”) oraz inne akty prawne, według których mogła działać KRN. Odnosi się także do znaczenia faktu powoływania się w niektórych dokumentach nowej władzy na podstawowe założenia Konstytucji z 17 marca 1921 r. Zagadnienie to ma istotną wagę dla zilustrowania funkcjonowania nowych podmiotów politycznych. Także Prezydium KRN odwoływało się, co trafnie podkreśla Doktorant, do różnorodnych, w zależności od bieżących potrzeb, zasad ustrojowych (s. 62). Należy mieć jednak na uwadze, że wiele rozwiązań unormowanych w ustawie z 11 września 1944 r. nie miało materialnych desygnatów ponieważ rad narodowych nie wyposażono w realne instrumenty władzy. Ukształtowało to szczególną perspektywę dla aktywności Prezydium KRN, której częścią składową była przeprowadzana z jego udziałem procedura ustawodawcza. Cechowała ją nie tylko instytucja dekretów z mocą ustawy, lecz również: zasady ustalania porządku obrad, działania KRN na wniosek Prezydium, pomijania interpelacji poselskich oraz wygaszania mandatów poselskich, stosowanego arbitralnie wobec posłów środowisk opozycji. W uzupełnieniu przedstawiono mniej znany uzus polityczny, który przejawiał się w oddziaływaniu Prezydium KRN na kształtowanie systemu partyjnego, w okresie poprzedzającym wprowadzenie modelu monopartii. Uwagę zwrócono też na formalne i pozaprawne uprawnienia z jakich korzystał Przewodniczący Prezydium KRN. Symbolicznym przejawem faktycznego usytuowania Prezydium KRN wobec samej KRN były, przytoczone w rozprawie, liczby i tematy posiedzeń obu gremiów.

Największym walorem rozprawy są treści przedstawione w rozdziałach trzecim i czwartym. Trafnie identyfikują one faktyczny charakter aktywności Prezydium Krajowej Rady Narodowej, dookreślając jego prawny oraz polityczny status oraz rolę jaką odegrało ono w przejmowaniu, a następnie umacnianiu kierownictwa PPR w systemie organów władzy. Obok analizy dorobku nauki prawa odnoszącego się do tego zagadnienia, Doktorant korzysta ze źródeł archiwalnych, w tym protokołów Prezydium KRN oraz Biura Prezydiálnego KRN. Rozdział trzeci istotnie poszerza wiedzę o przeobrażeniach jakie przeszły zasady funkcjonowania Prezydium KRN, zarówno względem rozwiązań unormowanych w przepisach bezpośrednio dotyczących rad narodowych, z KRN włącznie, jak i regulacji innych dziedzin, w których przewidziano, w różnych formach, udział KRN lub jej Prezydium, a także praktyki politycznej. Ich konsekwencją był złożony, związany nie tylko z radzieckimi wzorcami, charakter tego organu. Oficjalnie uzasadniano go nośnym społecznie argumentem zwiększenia sprawności ówczesnego procesu decyzyjnego, faktycznie jednak został podporządkowany siłowemu przejęciu władzy, pozostając równocześnie w sprzeczności z częścią nowych przepisów.

W tym kontekście istotną wartością rozprawy jest przegląd dokonań Prezydium KRN i ich następstw. Obok spraw typowo organizacyjnych oraz personalnych, wiele innych stanowiło kluczowe dla zmiany ustroju projekty. Wprawdzie większość z nich wprowadzono w formie dekretów, jednak Prezydium KRN korzystało z możliwości współdecydowania o ich treści, za pośrednictwem zatwierdzania tych dokumentów przed przedłożeniem KRN (odrębny problemem była metoda tej korekty polegająca również na nowelizacji już obowiązującego aktu prawnego lub uchylenie go i zastąpieniu innym). O wiele ważniejsze były jednak liczne posiedzenia Prezydium KRN, na których omawiano te kwestie niezależnie, od oddalonych w czasie, działań KRN. Przy kontroli legislacyjnej aktywności władzy wykonawczej uczestniczyły też, podporządkowane Prezydium, komisje KRN. Ich stanowczy sprzeciw wobec przedkładanych aktów, dotyczył jednak spraw mniej istotnych, czego przykładem jest sprawa utworzenia Centralnego Instytutu Kultury. Przy przedsięwzięciach strategicznych politycznie, jak w przypadku Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, opinie o naruszeniu podstawowych standardów prawnych ignorowano, co również zaakcentowano w rozprawie. Słusznie też problem ten przedstawiono w szerszych ramach. Poczynione ustalenia potwierdzają, że pomimo blokowania przez władze postulatów i uwag krytycznie odnoszących się do stanowionego wówczas prawa, część członków KRN, w tym jej komisji, podejmowała ustawiczne starania na rzecz praworządności i funkcjonalności nowego prawa (s. 141 rozprawy).

W odpowiedzi na, artykułowaną jako jeden z celów rozprawy, kwestię skali i rodzaju wpływu Prezydium KRN na ustawodawstwo lat 1944-1946, trafnie wskazano w pierwszej kolejności na przyczynienie się do osłabienia roli KRN. Rozstrzygnęło o tym wiele kwestii, w tym brzmienie ustawy z 11 września 1944 r. oraz wzmiankowana procedura wydawania dekretów z mocą ustawy. W nawiązaniu do tego zagadnienia odtworzono przejawy oddziaływania Prezydium KRN na zasady ustroju politycznego, cechujące się centralizacją uprawnień. Mniej informacji dotyczy natomiast zależności między decyzjami Prezydium KRN, a brzemieniem konkretnych przepisów. Odnosi się to też do, omawianych w rozprawie, aktów prawnych przekształcających system społeczno-gospodarczy. Podana w rozdziale trzecim część informacji skupia się na ważnych kwestiach, lecz nie zawsze związanych bezpośrednio Prezydium KRN. Tymczasem wnioski o takich wpływach można wyprowadzić częściowo z, przedstawionych w aneksie, tematów poszczególnych posiedzeń Prezydium KRN.

Zdecydowanie więcej informacji, wykorzystując materiały źródłowe, oraz wniosków zaprezentowano analizując relacje między Prezydium KRN, a władzą wykonawczą - PKWN, RT, TRJN. Jedną z konkluzji tych badań jest potwierdzenie tezy o ograniczeniu, wskutek praktyki politycznej, samodzielności rządu wobec Prezydium KRN. Trafnie zwrócono uwagę w obszernej analizie na wykorzystywanie do tego celu wprost, lub poprzez inne instytucje, kompetencji kontrolnych. Istotne dla określenia statusu Prezydium KRN, tak poprzez kierunki jego aktywności oraz ich następstwa, są również rozważania rozprawy mające za przedmiot pozycjonowanie rad narodowych, samorządu terytorialnego oraz organów administracji. Tytułem przykładu wskazano wiele zależności między decyzjami Prezydium KRN, a innymi organami państwa, ponownie korzystając z materiałów źródłowych oraz interpretując obowiązujące w tej materii przepisy.

Równie ważnym obszarem dla Prezydium KRN były jego związki z wymiarem sprawiedliwości, poddawanemu wówczas zmianom, choć oficjalnie tylko tymczasowo. Jeden z nich dotyczył unii personalnej w osobie R. Zambrowskiego, między Prezydium KRN, a stanowiskiem przewodniczącego Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym oraz obsady innych stanowisk w tej instytucji. Komisja miała w tym czasie kluczowe znaczenie dla polityki prawa. Po pierwsze działała sprzecznie z podstawowymi zasadami prawa karnego, będąc wyposażoną w sankcje pozbawienia wolności oraz przepadku mienia. Po drugie, jej istnienie i polityczny patronat były także formą szantażu wobec sędziów sądów powszechnych, których pozbawiano jurysdykcji na rzecz Komisji oraz wielu innych form *quasi*-sądowych, sugerując, że ponowne przywrócenie drogi

sądowej będzie możliwe tylko gdy staną się podatni, tak jak członkowie delegatur Komisji, na polityczne dyrektywy nowej władzy. Dodatkowym mechanizmem wpływu Prezydium KRN na wymiar sprawiedliwości stały się procedury powoływania ławników, obecnych początkowo tylko w postępowaniach sądowych uznanych za strategiczne dla budowania demokratycznego wizerunku nowego państwa, ale i eliminowania opozycji. Jak wynika z protokołów Prezydium KRN, zarówno Komisji Specjalnej jak i ławnikom, poświęcano wiele uwagi.

Prezydium KRN omawiało i akceptowało też liczne dekryty częściowo zmieniające status sędziów sądów powszechnych. Wspólnym skutkiem wprowadzania takich rozwiązań było pozbawienie sędziów większości gwarancji niezawisłości, zachowując formalnie samą zasadę oraz deklarując jej respektowanie. Nierozstrzygnięta pozostawała natomiast kwestia docelowej struktury powiązań między poszczególnymi instytucjami wymiaru sprawiedliwości, a naczelnymi organami władzy politycznej. W rozprawie przywołano kilka niezrealizowanych projektów, w których przewidziano taką funkcję dla Prezydium KRN.

W zakończeniu rozprawy Doktorant podsumowuje dotychczasowe rozważania, akcentując przejście przez Prezydium KRN wielu uprawnień przynależnych innym podmiotom, w tym KRN, a także wykorzystanie Prezydium do zwiększenia zakresu władzy jaką dysponował B. Bierut, przewodniczący Prezydium. Wskazuje również na kontynuację niektórych elementów tego rozwiązania w postaci, powołanej później, Rady Państwa. Trafnie podkreślono także działania Prezydium KRN w utrzymywaniu kierownictwa PPR w roli koordynatora ówczesnej sceny politycznej i beneficjenta większości wprowadzanych wówczas w życie aktów prawnych. Przybliżono również najważniejsze mechanizmy decyzyjne, w tym wzajemne uzgodnienia między Prezydium KRN, a Biurem Politycznym KC PPR oraz ich korektę w przypadku interwencji w danej sprawie władz radzieckich. Odnoszące się do tych kwestii tezy rozprawy mają uzasadnienie merytoryczne w zgromadzonym materiale źródłowym.

Analizując udział Prezydium KRN w procesie legislacyjnym w latach 1944-1946, w konkluzji rozprawy wskazano także na, związane z nim, współczesne problemy prawne i trudne próby ich rozstrzygnięcia. Przede wszystkim dotyczą one stosunków własnościowych, czego przykładem są wydane w ostatnich latach orzeczenia odmawiające pełnoprawnej legitymacji PKWN oraz KRN, a jednocześnie uznające, że pochodzące od nich akty prawne wywarły na tyle istotne następstwa prawne, że te ostatnie powinny zostać utrzymane lub uchylone jedynie w ograniczonym zakresie. Inaczej przedstawia się sytuacja częściowego uwzględniania przez sądy roszczeń zgłaszanych z tytułu naruszenia obowiązujących wówczas

przepisów, co również miało miejsce. Kwestia ta ma jednak, podobnie jak byt prawny Prezydium KRN, złożony charakter, nie poddając się obecnie generalnym rozwiązaniom.

VI. Uwagi recenzyjne

Rozprawa napisana została z użyciem merytorycznych argumentów, zrozumiałym, choć nie zawsze zachowującym spójność wywodu, językiem. Z obowiązku recenzenta odnotować należy kilka uwag, co do treści rozprawy i jej redakcji.

W rozprawie dokonano kilku zbyt daleko idących skrótów myślowych. Przykładem jest zdanie, z którego wynika, że pozycję ustrojową KRN regulowały postanowienia rozdziału II Konstytucji marcowej (s. 67 rozprawy). Podobnego uproszczenia dokonano omawiając działalność Prezydium KRN w zakresie kodyfikacji prawa (s. 15, 219, 220 rozprawy). W rzeczywistości pod rządami KRN obowiązywały kodeksy, które weszły w życie w II RP, jedyny nowy akt prawa cywilnego pod nazwą „kodeks” dotyczył postępowania niespornego i był uzupełnieniem, skodyfikowanej w 1930 r. procedury cywilnej. W przypadku z kolei prawa karnego, rzecz dotyczyła Kodeksu karnego Wojska Polskiego oraz Kodeksu wojskowego postępowania karnego, które zastąpiły, w znacznej mierze korzystając z pierwowzoru, poprzednie kodeksy. Nie należy też przypisywać Prezydium KRN fundamentalnej roli w procesie unifikacji prawa cywilnego. Autorami tych przepisów, a także inicjatorami ich wejścia w życie były osoby spoza tej instytucji. Nowe akty prawne zostały w całości lub na etapie założeń przygotowane w II RP. Nie ma uzasadnienia zatem także stwierdzenie Doktoranta, że „nad odpowiednią treścią aktów prawnych unifikujących prawo cywilne pełną kontrolę sprawowało Prezydium KRN”. Ich uchwalenie było przede wszystkim przykładem intelektualnego zaangażowania wielu prawników, natomiast po stronie ówczesnej władzy - przejawem efektywnej organizacji technicznych warunków tego przedsięwzięcia. Pośrednio potwierdzają to również pozyskane przez Doktoranta informacje na temat częstotliwości zaangażowania się Prezydium KRN w działalność unifikacyjną prawa cywilnego (aneks nr 3). Ograniczały się one do zatwierdzania dekretów, omawianych danego dnia w sąsiedztwie kilku innych kwestii.

Nieuprawnione jest także stwierdzenie, że reformy „zostały niejako usankcjonowane przez orzecznictwo Sądu Najwyższego” (s. 157). Przywołano w tej sprawie jako argument trzy orzeczenia, bez podania ich treści (przypis nr 516). Tymczasem zostały one powtórzone w rozprawie, za publikacją innego autora, jednak w okrojonej formie i w innym, niż pierwotnie wskazano kontekście (zob. A. Machnikowska, *Prawo własności w Polsce w latach 1944-1981*, Gdańsk 2010, s. 74-75, przypis 270). Faktycznie bowiem SN odnosił się w tych

orzeczeniach do kwestii zakresu i mocy wiążącej deklaracji władz o respektowaniu podstawowych założeń Konstytucji marcowej, oceniając zarzut ich naruszenia przez kilka nowych aktów prawnych o charakterze wyłączeniowym. Początkowo SN nawiązał kilka razy do Konstytucji marcowej, uznając za wiarygodne deklaracje nowych władz. Stworzyły one jednak celowo lukę prawną między pojawiającymi się w niektórych dokumentach sformułowaniami o podstawowych założeniach Konstytucji marcowej a selektywnym wskazywaniem konkretnych przepisów tej Konstytucji (wśród nich nie było art. 99). Nie było natomiast normy prawnej o mocy powszechnie obowiązującej, która stwierdzała, że zasady nowego ustroju są tożsame z brzmieniem Konstytucji marcowej. W przywołanych w rozprawie orzeczeniach - między grudniem 1947 r. a marcem 1949 r., sytuacja prawna już się zmieniła ponieważ w ustawie z 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej, wymieniono wprawdzie Konstytucję marcową, lecz w sąsiedztwie ustawodawstwa KRN oraz manifestu PKWN. W tym stanie rzeczy SN stwierdził, że podstawowe założenia Konstytucji marcowej nie mają pierwszeństwa jeżeli KRN uchwalił przepisy regulujące daną kwestię odmiennie, a takiej treści były akty prawne zmieniające ustrój gospodarczy i społeczny.

Inne istotne w tej sprawie fakty to: brak po stronie SN funkcji sądu konstytucyjnego, wyłączenie drogi sądowej dla spraw podlegających przekształceniom własnościowym w drodze nowych przepisów, oraz orzeczenia SN z lat 1946-1948, w których rozstrzygał, co do zasady, na korzyść poszkodowanych obywateli, w sytuacji kiedy nowe władze nie przestrzegały własnego prawa (m.in. sprawy dzierżawców poszkodowanych w reformie rolnej - orzeczenia SN z 22.01.1949r., PiP 1949, nr 4; orzeczenia SN z 17.3.1948 r., PiP 1948, nr 7; oraz poszkodowanych z tytułu bezpodstawnego zajęcia mienia osób trzecich lub błędnego ustalenia kryteriów uprawniających do nacjonalizacji przemysłu - orzeczenia SN z 21.2.1949 r., PiP 1949, nr 5, SN z 3.12.1949 r., PiP 1950, nr 10).

W odniesieniu do oceny kryteriów redakcyjnych wskazać należy nie zawsze utrzymaną spójność wywołu (m.in. kiedy mowa jest równocześnie o tym, że Statut tymczasowy „w praktyce nie miał mocy prawnej” „jednakże faktycznie był traktowany jako zwykły akt prawny (...) bowiem jego postanowienia miały moc prawnie obowiązującą” (s. 59 rozprawy). W wykazie źródeł archiwalnych pominięto ich szczegółowe oznaczenie, zaznaczając je jednak prawidłowo w przypisach, natomiast w literaturze przedmiotu - wydawnictwo, a w wykazie orzeczeń - ich sygnatury oraz daty wydania, nie wprowadzono również liczby porządkowej poszczególnych pozycji bibliografii. W przypisach, przy przywoływaniu publikacji już wskazanych wcześniej, nie zawsze użyto stosownego skrótu. Słowo „niejako”

używane jest natomiast w zdaniach wymagających jednoznaczności. Rozważając wydanie książki, na podstawie recenzowanej rozprawy, warto tego rodzaju uchybienia usunąć. Nie umniejszają one jednak pozytywnej oceny merytorycznej wartości rozprawy.

VII. Konkluzja recenzji

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska Pana mgr Mariusza Szulca „*Prezydium Krajowej Rady Narodowej w systemie ustrojowym państwa polskiego w latach 1944-1947*”, spełnia w moim przekonaniu wszystkie wymogi przewidziane w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.). W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do dalszych stadiów postępowania w sprawie nadania stopnia naukowego doktora nauk prawnych w dyscyplinie prawo.

A. Madnickowska